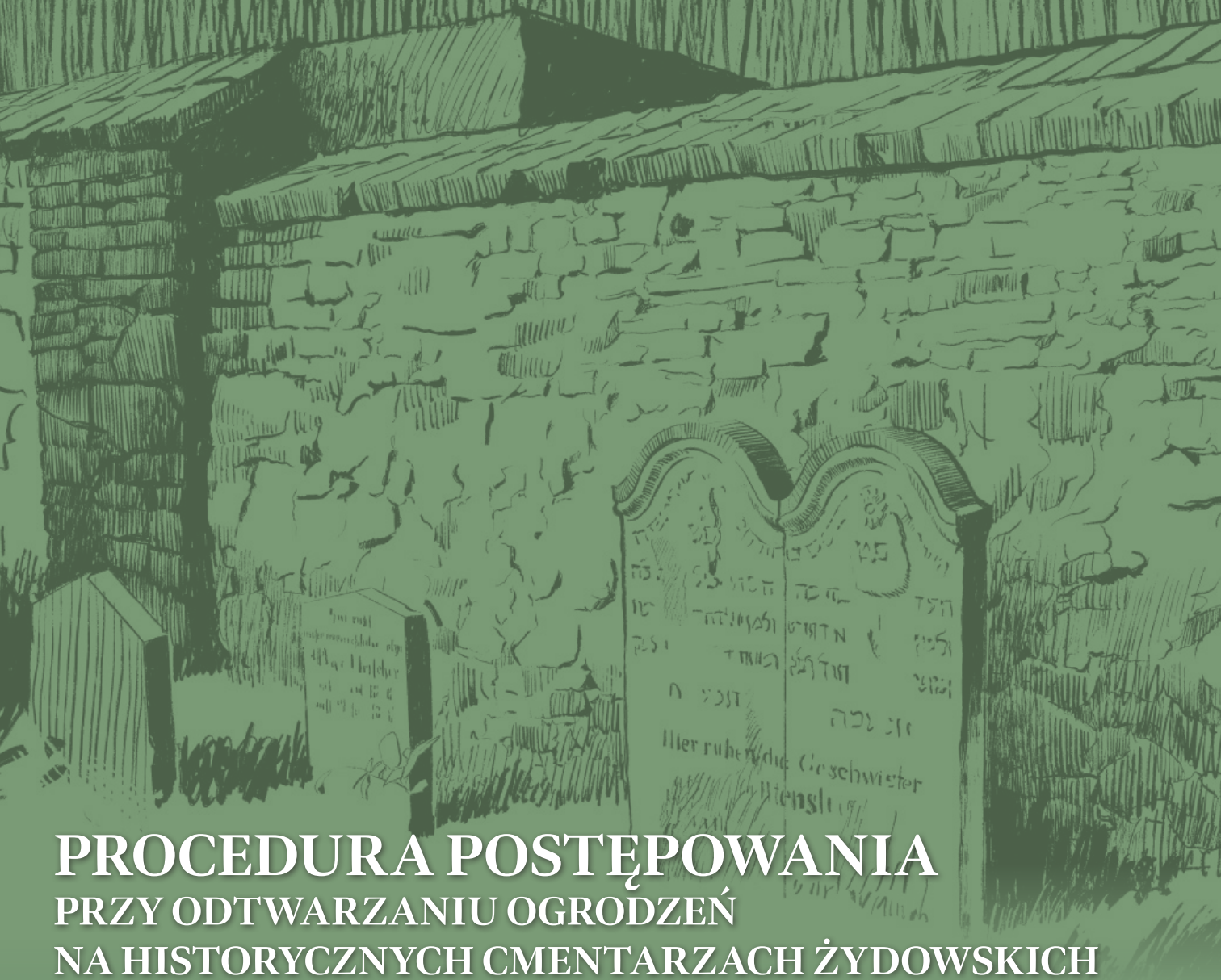

PROCEDURA POSTĘPOWANIA PRZY ODTWARZANIU OGRODZEŃ NA HISTORYCZNYCH CMENTARZACH ŻYDOWSKICH

PROCEDURE FOR THE RECONSTRUCTION OF FENCING IN HISTORIC JEWISH CEMETERIES

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Sfinansowano ze środków
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Financed from the funds
of the Ministry of Culture and National Heritage

**Narodowy
Instytut
Dziedzictwa**

Kontakt

NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA

ul. Kopernika 36/40
00-924 Warszawa
tel.: +48 22 826 02 39, +48 22 826 93 52, +48 22 826 92 47
nid@nid.pl

Contact

NATIONAL INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE

ul. Kopernika 36/40
00-924 Warszawa
phone: +48 22 826 02 39, +48 22 826 93 52, +48 22 826 92 47
nid@nid.pl

PROCEDURA POSTĘPOWANIA PRZY ODTWARZANIU OGRODZEŃ NA HISTORYCZNYCH CMENTARZACH ŻYDOWSKICH

PROCEDURE FOR THE RECONSTRUCTION OF FENCING IN HISTORIC JEWISH CEMETERIES

Opracowanie: Maciej Rymkiewicz

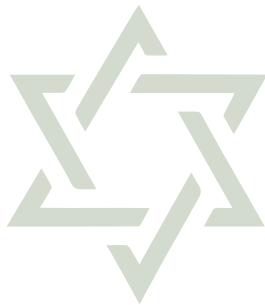
Tekst uzgodniony z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy

Prepared by Maciej Rymkiewicz

Text agreed with the Rabbinic Commission for Cemeteries

Ilustracje: Tomasz Trzupek

Illustrations: Tomasz Trzupek

Upamiętnienie i porządkowanie cmentarzy żydowskich musi połączyć dwa sposoby postrzegania tego szczególnego miejsca: konserwatorski zorientowany na zachowanie wartości kulturowych, również tych niematerialnych w sensie „miejsce pamięci” oraz religijny żydowski, w którym cmentarz to nienaruszalne miejsce połączenia duszy i ciała po śmierci.

Kluczowym aspektem cmentarza nie jest jego wygląd zewnętrzny – znaczenie ma gwarancja całkowitego spokoju osób na nim pochowanych. Obecność nagrobków lub ich brak nie mają znaczenia – kluczowe jest zapewnienie nienaruszalności szczątków ludzkich leżących w grobach. W przypadku obecności jakichkolwiek ludzkich szczątków, status cmentarza zostaje utrzymany, bez względu na to, czy wciąż stoją na nim jakiegokolwiek nagrobki.¹

Po przeanalizowaniu materiałów pochodzących z wykonanej przez NID terenowej weryfikacji cmentarzy (skrótowe informacje zawarte w ankietach, dokumentacja fotograficzna) wzbogaconych o analizę ogólnodostępnych publikacji na temat badań, stanu i konserwacji cmentarzy żydowskich w Polsce, kwerendę archiwalnych zdjęć cmentarzy dostępnych w Kartach cmentarzy oraz online na stronach: Archiwów Państwowych, The World Holocaust Remembrance Center – Yad Vashem, prywatnych polskich portalach, określono stan istniejących ogrodzeń. Niestety na dostępnych archiwalnych zdjęciach z cmentarzy ogrodzenia widoczne są na nielicznych, jako tło dla rodzinnych lub pamiątkowych fotografii.

¹ Fragment wystąpienia dyrektora Komitetu Ochrony Cmentarzy Żydowskich w Europie z siedzibą w Londynie, rabina Abrahama Ginsberga podczas Interdyscyplinarnej Konferencji o Cmentarzach Żydowskich w Europie Wilno, 2015, <https://sztetl.org.pl/>

The commemoration and tidying up of Jewish cemeteries must combine two ways of perceiving these special places: the historic preservation approach focused on preserving cultural values, including intangible ones, in the sense of “remembrance site” and the Jewish religious approach, in which a cemetery is an integral place where soul and body become one after death.

It is not the external appearance of a cemetery that is its essential aspect; it is the guarantee of total peace for those interred there that is significant. The existence of tombstones or the lack of them is not the important point – what is essential is the assurance that the human remains within the graves are undisturbed. As long as any human remains are present, the cemetery’s status is maintained, whether or not the tombstones remain there.¹

Following an analysis of material from a field verification survey of cemeteries performed by NID (brief information contained in questionnaires, photographic records) enhanced by an analysis of openly accessible publications on the status of research, condition and maintenance of Jewish cemeteries in Poland, a review of archival photographs of cemeteries available on cemetery cards and online on the websites of: Polish National Archives, The World Holocaust Remembrance Center – Yad Vashem, and private Polish websites, the condition of the existing fencing has been determined. Unfortunately, few available archival photographs of cemeteries show fencing, usually as a background to family or commemorative photos.

¹ Fragment of a lecture delivered by Executive Director of the Committee for the London-based Preservation of Jewish Cemeteries in Europe, Rabbi Abraham Ginsberg, during the Interdisciplinary Conference on Jewish Cemeteries in Europe, Vilnius, 2015, <https://sztetl.org.pl/>

1. STAN ZACHOWANIA

Spośród 1151 cmentarzy żydowskich, których lokalizację udało się udokumentować podczas prowadzonej w 2018 roku przez Narodowy Instytut Dziedzictwa weryfikacji terenowej 36% obiektów zachowało w znacznym stopniu relikty dawnego cmentarza (macewy i ich fragmenty, bloki podporowe macew, obramienia grobów, fragmenty ogrodzeń, relikty oheli, domów przedpogrzebowych lub powojenne elementy memorialne), 17% zachowało jedynie niktę ślady, 21% cmentarzy pozbawionych jest całkowicie historycznej substancji, 26% zostało trwale przekształconych, tj. zabudowanych lub zajętych przez infrastrukturę drogową.

Podczas analizy wyników terenowej weryfikacji za trwale przekształcone nie uznano obiektów użytkowanych, jako zieleni publiczna oraz tymczasowe place składowe, nieurządzone parkingi, targowiska. 77% cmentarzy leżących obecnie na terenie Polski należało do polskich gmin żydowskich, pozostałe 23% cmentarzy do 1939 r. należało do niemieckich gmin żydowskich (w 1939 przejęte zostały przez przymusowy Związek Żydów w Niemczech - Reichsvereinigung der Juden in Deutschland na mocy rozporządzenia wykonawczego do ustawy o obywatelstwie Rzeszy z 4.07.1939 r.).

1. PRESERVATION STATUS

Of the 1151 Jewish cemeteries, the location of which was successfully documented during the field verification survey conducted in 2018 by the National Institute of Cultural Heritage, 36% of the sites have largely preserved relics of the former cemetery (matzevot and their fragments, matzevah support blocks, grave framing, fragments of fencing, relics of ohels, halls of mourning or post-war memorial elements), 17% have only slight traces preserved, 21% of cemeteries are completely devoid of historic fabric, 26% have been permanently converted, i.e. built-up or covered by road infrastructure.

During an analysis of the results of field verification survey, sites used as public green areas and temporary stockpile yards, non-hardscaped parking lots and markets were not considered as permanently converted sites. 77% of cemeteries currently situated in Poland were owned by Polish Jewish communities, and the remaining 23% of cemeteries were owned by German Jewish communities until 1939 (in 1939 they were taken over by the compulsory Reich Association of Jews in Germany (Reichsvereinigung der Juden in Deutschland) under the executive regulation to the Reich Citizenship Law of 4 July 1939).

Obecnie stan ogrodzeń na cmentarzach przedstawia się następująco:

Cmentarze ogrodzone z potwierdzonymi historycznymi granicami (historyczne lub współczesne ogrodzenie)	14%
Cmentarze ogrodzone z niepotwierdzonymi historycznymi granicami	26%
Cmentarze nieogrodzone	34%
Cmentarze trwale przekształcone (drogi, współczesna zabudowa)	26%

Podane dane są pewnym uproszczeniem, na znacznej ilości cmentarzy zachowały się na tyle nikłe ślady ogrodzeń lub ich niewielkie fragmenty, że trudno jednoznacznie je zakwalifikować. Na cmentarzach zachowały się najtrwalsze formy ogrodzeń lub ich fragmentów: głównie mury ceglane, betonowe lub niewysokie mury kamienne, najczęściej z lokalnego kamienia łamanego lub głazów narzutowych, ogrodzenia w formie nasypów ziemnych. Istnieje też niewielka ilość historycznych ogrodzeń z murowanymi lub betonowymi słupkami i cokołami oraz stalowymi przęsłami. Natomiast dominujące na polskiej prowincji najprostsze ogrodzenia drewniane przestały istnieć - są znane jedynie z nielicznych archiwalnych fotografii.

The current state of cemetery fencing is as follows:

Fenced cemeteries with confirmed historic boundaries (historic or contemporary fencing)	14%
Fenced cemeteries with unconfirmed historic boundaries	26%
Unfenced cemeteries	34%
Permanently converted cemeteries (roads, contemporary built development)	26%

The data is a simplification, as in a large number of cemeteries the traces of fencing are so slight or fencing fragments preserved are so small that they can hardly be unambiguously classified. The most durable forms of fencing or fragments of fencing have survived in cemeteries: mainly brick or concrete walls, or low stone walls, usually of local broken stone or glacial erratics, and fencing in the form of earth embankments. There is also a small number of historic fencing structures with brickwork or concrete posts and plinths and steel sections. However, the simplest wooden fences prevailing in the Polish rural areas have ceased to exist – they are known only from a small number of archival photographs.

W okresie powojennym ocalałe z Zagłady społeczności żydowskie starły się opiekować cmentarzami w miejscach swego zamieszkania, ale wraz z kolejnymi falami emigracji i niechęcią komunistycznych władz do zabezpieczania opuszczonych miejsc pochówku ulegały one administracyjnej likwidacji lub dalszej degradacji. Od lat 60. z inicjatywy odwiedzających cmentarze zamieszkałych za granicą przedstawicieli żydowskich rodzin lub też lokalnych władz porządkowano nieliczne cmentarze wprowadzając nowe ogrodzenia w technologiach typowych dla czasów ich budowy (siatka na stalowych słupkach lub rzadziej siatka w ramach). Brak konserwacji doprowadził jednak do ich stopniowego zaniku. W czasach pokomunistycznych po 1989 r. na porządkowanych cmentarzach zaczęły pojawiać się ogrodzenia prefabrykowane z paneli betonowych, paneli ze zgrzewanych prętów stalowych, których jedyną zaletą jest krótki czas realizacji i niskie koszty budowy. Zasadniczym problemem porządkowanych cmentarzy jest brak stałego nadzoru i pielęgnacji. W wypadku ogrodzeń niewielkie początkowo zniszczenia przy braku bieżącej interwencji, doprowadzają w ciągu kilkunastu lat do ich degradacji, a w rezultacie do konieczności ponownej budowy.

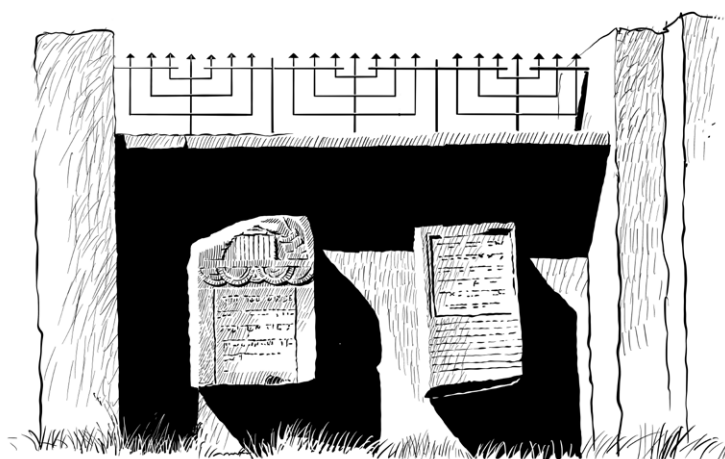
Należy pamiętać, że nie wszystkie ogrodzenia cmentarzy powstałe po 1945 r. mają przebieg zgodny z historycznymi granicami, co wynikało z niepełnego rozpoznania, barier administracyjnych lub trwałego przekształcenia części terenu cmentarza.

In the post-war period, Jewish communities of Holocaust survivors tried to take care of cemeteries at the places of residence, but with the successive waves of emigration and reluctance of the communist authorities to protect derelict places of burial, they were subject to liquidation by administrative decision or further degradation. From the 1960, on the initiative of representatives of Jewish families living abroad, visiting cemeteries, or on the initiative of local authorities, a small number of cemeteries were tidied up, with new fencing provided using methods typical of its erection time (chainlink on metal posts or, less often, framed chainlink). However, the lack of maintenance has led to their gradual decay. In the post-communist times after 1989, precast concrete panel fencing and welded steel rod panel fencing started to be erected, the only advantages of which are the short time of installation and low construction costs. The basic problem of the cemeteries being restored is the lack of permanent supervision and care. In the case of fencing, what initially is minor damage, in the absence of current maintenance, leads to its degradation over less than two decades, and consequently to the need to erect new fencing.

It should be kept in mind that not all cemetery fencing built after 1945 has a layout consistent with its historic layout, which resulted from incomplete reconnaissance, administrative barriers or permanent conversion of a part of the cemetery area.

Krapkowie

Radom

Typy ogrodzeń na cmentarzach żydowskich (współczesne i historyczne)

wg danych z weryfikacji i analizy
historycznych fotografii

OGRODZENIA PEŁNE

- mur kamienny (ze skał osadowych, z głazów narzutowych)
- mur kamienny uzupełniany siatką na stalowych słupkach
- mur kamienny uzupełniany przęsłami z elementów betonowych (błoczki, prefabrykowane panele)
- mur kamienno-ceglany
- mur ceglany
- mur ceglany ażurowy
- mur ceglany uzupełniany siatką na słupkach stalowych
- mur ceglany uzupełniany przęsłami stalowymi
- mur ceglany uzupełniany przęsłami z prefabrykowanych betonowy paneli
- mur z cegły cementowej
- mur betonowy
- mur betonowy z prefabrykowanych paneli
- mur betonowy z blozków
- mur betonowy z blozków betonowych i blozków ceramicznych w stalowych ramach
- mur oporowy kamienny
- mur oporowy ceglany
- wał ziemny

OGRODZENIA AŻUROWE

- drewniane słupki i drewniane żerdzie
- drewniane przęsła na granitowych łupanych słupkach
- stalowe przęsła na słupkach murowanych z cegły
- stalowe przęsła na żeliwnych słupkach
- stalowe przęsła na stalowych słupkach
- siatka w ramach na stalowych słupkach
- siatka w ramach na ceglanych słupkach
- siatka na słupkach stalowych

- łańcuch na kamiennych słupkach
- prefabrykowane panele z prętów na stalowych słupkach
- siatka na słupkach betonowych
- płot drewniany

OGRODZENIA ŁĄCZONE

- mur kamienny / siatka na stalowych słupkach
- mur ceglany / przęsła stalowe na stalowych słupkach
- mur ceglany / siatka na słupkach betonowych
- mur betonowy / przęsła stalowe na betonowy słupkach
- mur betonowy / siatka na stalowych słupkach
- stalowe przęsła na murowanych słupkach / siatka w ramach na stalowych słupkach
- mur ceglany / mur betonowy z blozków

OGRODZENIA TYMCZASOWE

- siatka leśna na żerdziach drewnianych niekorowanych
- deski nieobryznane na słupkach z żerdzi

TRUDNE DO OKREŚLENIA

- relikty cokołu lub fundamentu

INNE OZNACZENIA GRANIC

- graniczniki betonowe z menorą
- graniczniki granitowe płaskie z gwiazdą Dawida
- graniczniki betonowe w formie prefabrykowanych słupków
- graniczniki z głazów narzutowych z tabliczką ceramiczną „cmentarz żydowski”
- żywopłoty
- szpalery drzew

Types of fencing in cemeteries (contemporary and historic)

according to verification data and analysis
of historic photographs

SOLID FENCING

- stone wall (of sedimentary rocks, glacial erratics)
- stone wall with chainlink on steel posts
- stone wall with sections of concrete elements (blocks, precast panels)
- stone and brick wall
- brick wall
- openwork brick wall
- brick wall with chainlink sections on steel posts
- brick wall with steel sections
- brick wall with sections of precast concrete panels
- cement brick wall
- concrete wall
- concrete wall of precast panels
- concrete block wall
- wall of concrete blocks and ceramic blocks in steel frames
- stone retaining wall
- brick retaining wall
- earth embankment

OPENWORK FENCING

- wooden posts and wooden stakes
- wooden sections on split granite posts
- steel sections on brickwork posts
- steel sections on cast-iron posts
- steel sections on steel posts
- framed chainlink on steel posts
- framed chainlink on brick posts
- chainlink on steel posts
- chain on stone posts

- prefabricated bar panels on steel posts
- chainlink on concrete posts
- wooden fence

COMBINED FENCING

- stone wall / chainlink on metal posts
- brick wall / steel sections on steel posts
- brick wall / chainlink on concrete posts
- concrete wall / steel sections on concrete posts
- concrete wall / chainlink on metal posts
- steel sections on brick posts / framed chainlink on steel posts
- brick wall / concrete block wall

TEMPORARY FENCING

- deer fence on unbarked wooden stakes
- rough-cut planks on stake posts

HARD TO SPECIFY

- plinth of foundation relics

OTHER BOUNDARY MARKINGS

- concrete boundary markers with a menorah
- flat granite boundary markers with the Star of David
- concrete boundary markers of precast posts
- boundary markers of glacial erratics with a ceramic plate reading "Jewish cemetery"
- hedges
- tree lines

2. ROZPOZNANIE GRANIC CMENTARZY

Ponieważ jedynie nieliczne cmentarze (ok. 15%) posiadają kompletne ogrodzenia zgodne z historycznym zasięgiem cmentarza zasadniczą kwestią dla planowania odtworzenia ogrodzenia cmentarza jest rozpoznanie jego granic. Dla cmentarzy z ogrodzeniami powstałymi po 1945 r., ze względu na liczne przypadki niezgodności z historycznym przebiegiem granic konieczne jest dokumentacyjne potwierdzenie granic. Dla cmentarzy o nieczytelnych granicach proponuję się następującą kolejność postępowania:

- Badania archiwalne
- Wyszukanie przedwojennych map katastralnych
- Analiza fotografii lotniczych, w tym z czasów wojny
- Analiza danych LIDAR
- Badania terenowe, w tym w uzasadnionych przypadkach bezinwazyjne badania archeologiczne
- Koordynacja uzyskanych danych na mapach współczesnych
- Geodezyjne wyznaczenie granic

2.1. Badania archiwalne

Rozpoznanie granic cmentarza za pomocą badań archiwalnych jest pierwszym i podstawowym krokiem działań. Działania te winny obejmować nie tylko przebieg granic, ale także rozpoznanie historycznej formy ogrodzenia obiektów. Najskuteczniejszą metodą rozpoznania granic historycznych jest synchronizacja

2. RECONNAISSANCE OF CEMETERY BOUNDARIES

As only few cemeteries (approx. 15%) have complete fencing consistent with the historic perimeter of the cemetery, the identification of its boundaries remains an essential issue in planning the reconstruction of cemetery fencing. For cemeteries with fencing erected after 1945, due to numerous cases of deviation from with the historic layout of boundaries, confirmation of boundaries by relevant documentation is necessary.

For cemeteries with unclear boundaries, the following sequence of procedure is proposed:

- Archival research
- Searching for pre-war cadastral maps
- Analysis of aerial photographs, including wartime photos
- LIDAR data analysis
- Field research, including, where justified, non-invasive archaeological surveys
- Coordination of acquired data on contemporary maps
- Setting out of boundaries

2.1. Archive research

Identification of cemetery boundaries based on archive research is the first and basic step of the process. The process should include not only the boundary lines but also the identification of the historic form of site fencing. The most effective method

przedwojennych map katastralnych ze współczesną mapą administracyjną wykonana przez geodetę na podstawie precyzyjnych materiałów archiwalnych.

Podstawowe miejsca prowadzenia kwerendy:

Gminy Wyznaniowe Żydowskie, Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, NID (karty cmentarzy, monografie cmentarzy), Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków (karty cmentarzy, monografie cmentarzy); Żydowski Instytut Historyczny; Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN; Archiwa Państwowe; wydziały ksiąg hipotecznych, starostwa powiatowe – Wydziały Geodezji i Katastru (plany scaleniowe, archiwalne zasoby geodezyjne, ewidencja gruntów); lokalne muzea, lokalne ośrodki naukowe stowarzyszenia badające żydowską spuściznę kulturową; relacje świadków; fotografie lotnicze w zbiorach polskich i zagranicznych.

2.2. Analiza LIDAR

Analiza prowadzi do wykrycia zachowanych mikro-niwelacji terenu związanych z dawnym cmentarzem, może przynieść pozytywne wyniki jedynie na terenach nieprzekształconych w trakcie II wojny światowej i w czasach powojennych.

2.3. Badania terenowe, w tym w uzasadnionych przypadkach bezinwazyjne badania archeologiczne

Rozpoznanie archeologiczne terenu i sondażowe prace archeologiczne przy pomocy georadaru w uzasadnionych przypadkach mogą uściślić nieprecyzyjne dane z kwerend źródłowych pod warunkiem istnienia pod ziemią reliktywów ogrodzeń. W wypadku ich braku rozpoznanie zasięgu cmentarza wymagałoby bezinwazyjnego poszukiwania zachowanych jam grobowych przynajmniej w sąsiedztwie domniemanych granic.

of identifying historic boundaries is by synchronising pre-war cadastral maps with an administrative map made by a land surveyor on the basis of precise archival material.

Basic places of review:

Jewish Religious Communities, Foundation for the Preservation of Jewish Heritage, NID (cemetery cards, cemetery monographs), Voivodeship Offices for the Protection of Cultural Heritage (cemetery cards, cemetery monographs); Jewish Historical Institute; POLIN Museum of the History of Polish Jews; Polish National Archives; land registry departments, county administration authorities – Geodesy and Cadastre Departments (land consolidation plans, archival land surveying resources, land records); local museums, local scientific centres, associations studying Jewish cultural heritage; witness accounts; aerial photographs in Polish and foreign collections.

2.2. LIDAR analysis

The analysis leads to the detection of preserved micro levelling operations affecting former cemeteries, which may yield positive results only in areas not converted during and after World War II.

2.3. Field research, including, where justified, non-invasive archaeological surveys

Archaeological land reconnaissance and archaeological research with the use of a georadar may, in justified cases, add accuracy to imprecise data from source reviews provided that fencing relics exist under the ground level. In their absence, cemetery perimeter reconnaissance would require non-invasive search for preserved burial pits at least in the vicinity of suspected boundaries.

Wszelkie prace archeologiczne mogą być wykonywane jedynie przez uprawnionego archeologa, wymagają zgody Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy, właściciela terenu oraz pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W uzasadnionych przypadkach i wyłącznie po uzgodnieniu z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy dopuszczalne są inne metody rozpoznania granic historycznych cmentarzy.

2.4. Koordynacja uzyskanych danych na mapach współczesnych

Dane pozyskane w wyniku badań winny być naniesione na współczesne mapy geodezyjne.

2.5. Geodezyjne wyznaczenie granic

Najskuteczniejszą metodą rozpoznania granic historycznych jest synchronizacja przedwojennych map katastralnych ze współczesną mapą administracyjną wykonaną przez geodetę na podstawie precyzyjnych materiałów archiwalnych i wyznaczenie granic w terenie.

Geodezyjne wyznaczenie granic stanowi podstawę dla prac wykonawczych i ostatecznego przestrzennego zdefiniowania cmentarza oraz ewentualnych korekt umów z właścicielami terenu.

Prace geodezyjne mogą być wykonywane jedynie przez uprawnionego geodetę, wymagają zgody właściciela terenu oraz powiadomienia właścicieli sąsiednich działek. Nie dotyczy to sytuacji, kiedy działka ma czytelne znaczniki granic.

Any archaeological work can be performed only by an authorised archaeologist, require the consent of the Rabbinic Commission for Cemeteries, the landowner and permission from the Voivodeship Cultural Heritage Protection Officer.

In justified cases, and always subject to prior coordination with the Rabbinic Commission for Cemeteries, other methods of reconnaissance of historic cemetery boundaries are acceptable.

2.4. Coordination of acquired data on contemporary maps

Data acquired from surveys should be plotted onto contemporary survey maps

2.5. Setting out of boundaries

The most effective method of identifying historic boundaries is to synchronise pre-war cadastral maps with a contemporary administrative map made by a land surveyor on the basis of precision archival material and setting out the boundaries.

The setting out of boundaries is a basis for construction works and final spatial definition of the cemetery as well as any amendments to agreements with landowners.

Land surveying operations can be performed only by an authorised land surveyor, and they require the landowner's consent and notification of the owners of adjacent plots. This does not apply to a situation where a plot has legible boundary marks.

3. ANALIZY

3.1. Analiza historycznej formy ogrodzenia i opracowanie założeń konserwatorskich

Cmentarze z zachowanym ogrodzeniem lub jego fragmentami

Poza integralnością przestrzenną najistotniejszy wyznacznik działań to zachowanie istniejących reliktyw ogrodzenia lub odtworzenie jego historycznej formy. W wypadku znacznych ubytków wprowadzenie spójnych estetycznie nowych fragmentów.

Cmentarze z niezachowanym ogrodzeniem

W wypadku braku reliktyw lub przekazów należy przeanalizować zachowane formy ogrodzeń innych cmentarzy żydowskich w regionie oraz uwarunkowania otoczenia – istniejące zagospodarowanie otoczenia cmentarza, zagrożenie naruszaniem terenu cmentarza.

Przy realizacji szerszych programów upamiętniania cmentarzy żydowskich z niezachowanymi ogrodzeniami należałoby rozważyć opracowanie katalogu typowych form ogrodzeń dla różnych sytuacji przestrzennych, uwzględniających wymogi konserwatorskie, zalecenia Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy, jak też postulat, estetyki, trwałości, prostoty realizacji. Przy braku zachowanych stel nagrobnych ogrodzenie wraz furtką, bramą jest jedynym elementem identyfikującym żydowski cmentarz w przestrzeni. Z tego powodu należałoby unikać utylitarnych przemysłowych

3. ANALYSES

3.1. Analysis of the historical form of fencing and development of preservation assumptions

Cemeteries with preserved fencing or its fragments

Apart from spatial integrity, the overriding goal of the measures taken is the preservation of existing fencing relics or the restoration of its historic form. Where significant parts are missing, new fragments should be provided in an aesthetically compatible form.

Cemeteries with no fencing preserved

Where no relics or accounts exist, preserved forms of fencing to Jewish cemeteries in the region should be analysed, as well as conditions of the surrounding area such as existing development around the cemetery, threat of interference with the cemetery site.

In implementing wider projects for the commemoration of Jewish cemeteries with no fencing preserved, it is worth considering the preparation of a catalogue of typical forms of fencing for different spatial situations, taking into account historic preservation requirements, recommendations of the Rabbinic Commission for Cemeteries, as well as the requirement of aesthetics, durability, and simplicity of the project. In the absence of preserved grave steles, fencing together with a gate may be the only element identifying the spatial location of a Jewish cemetery.

ogrodzeń. Ogródnienia z betonowych lub stalowych paneli oraz ogrodzenia z siatki należałoby traktować, jako tymczasowe zabezpieczenie terenu w uzasadnionych przypadkach.

W sytuacjach braku presji degradacyjnej w otoczeniu (tereny otwarte i lasy położone poza terenami silnie zurbanizowanymi) należy rozważyć szersze stosowanie znaczników granic, a nie ciągłych ogrodzeń.

Integralnym elementem ogrodzenia winny być miejsca do montażu jego oznakowania. Zaleca się stosowanie uzgodnionej przez Generalnego Konserwatora Zabytków i Naczelnego Rabinu Polski formy tablicy z kodem QR do strony z opisem cmentarza w domenie www.zabytek.pl

Kuryłówka

For this reason, industrial utilitarian fencing should be avoided. Fencing of concrete or steel panels and chainlink fencing should be treated as temporary site protection in justified cases.

In situations where there is no degradation pressure in the environment (open areas and forests situated outside a highly urbanised area) a wider use of boundary markers instead of continuous fencing should be considered.

Places for the installation of cemetery signage should be an integral element of fencing. The use of the board format with a QR code link to a website page with a description of the cemetery concerned at www.zabytek.pl is recommended, as approved by the General Cultural Heritage Protection Officer and the Chief Rabbi of Poland.

Legnica

4. PRACE PROJEKTOWE I REALIZACYJNE

Przed rozpoczęciem projekt i planowane prace należy uzgodnić z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy, co pozwoli uniknąć błędów podczas realizacji prac w tym profanacji szczątków ludzkich i naruszenia spokoju pochowanych zmarłych.

Budowa ogrodzeń w większości przypadków winna być elementem całościowego programu porządkowania i upamiętniania cmentarza obejmującego:

- Prace porządkowe
- Selektywną wycinkę podrostu drzew i krzewów kolidujących z zachowanymi elementami cmentarza
- Budowę ogrodzenia lub innych elementów wyznaczających granicę cmentarza
- Montaż oznakowania cmentarza i innych elementów informacyjnych.

Etapy budowy ogrodzenia, pomników, oznakowania cmentarza i innych elementów, w trakcie których dokonywana jest ingerencja w grunt muszą odbywać się pod nadzorem przedstawiciela Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy. Lokalizacja elementów oznakowania i pomników musi być uzgodniona z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy. Spełnienie tych warunków zagwarantuje nienaruszony spoczynek zmarłych i realizację prac w zgodzie z tradycją żydowską i prawem religijnym.

Budowa ogrodzenia na terenie cmentarza wpisanego do rejestru zabytków wymaga uzyskania

4. DESIGN AND IMPLEMENTATION WORKS

The design and planned works must be agreed in advance with the Rabbinic Commission for Cemeteries, which will allow errors to be avoided in the course of works, including the profanation of human remains and disturbing the peace of the burial ground.

Construction of fencing should in most cases be an element of complex cemetery tidying and commemoration programme including:

- Tidying-up work
- Selective cutting of the undergrowth of trees and bushes interfering with preserved elements of the cemetery
- Construction of fencing or other elements marking the cemetery boundary
- Installation of cemetery signage and other information features.

The stages of construction of fencing, monuments, cemetery signage and other elements involving interference with the ground must be carried out under the supervision of a representative of the Rabbinic Commission for Cemeteries. The location of signage elements and monuments must be agreed with the Rabbinic Commission for Cemeteries. The meeting of these conditions will ensure the undisturbed repose of the deceased and execution of works in line with the Jewish tradition and religious law.

Construction of fencing to cemeteries entered in the register of historic monuments requires

pozwolenia od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz pozwolenia budowlanego. Należy w tym celu przedstawić projekt budowlany oraz dokumenty potwierdzające posiadanie prawa do dysponowania nieruchomością na cele budowlane. Niezbędna jest konsultacja z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy. Pozwolenia konserwatorskiego wymagają także inne prace prowadzone na terenie cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków w tym prace przy wycince podrostu.

Budowa ogrodzenia na terenie cmentarzy niewpisanych do rejestru zabytków o wysokości powyżej 2,20 m wymaga zgłoszenia tego zamierzenia organowi administracji architektoniczno-budowlanej, którym jest starosta, względnie prezydent miasta na prawach powiatu. Zaleca się jednak konsultacje z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, niezbędne jest uzgodnienie prac z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy.

Prace na terenie cmentarzy żydowskich muszą być prowadzone zgodne z Standardami zachowania i upamiętniania cmentarzy żydowskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej przyjętymi na mocy porozumienia z 2018 r. pomiędzy Generalnym o Konserwatorem Zabytków a Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich oraz Naczelnym Rabinem Polski i Wytycznymi Komisji Rabinicznej do spraw cmentarzy.

Zasadniczym problemem procesu przywracania pamięci cmentarzy żydowskich jest zapewnienie trwałości uzyskanych efektów przez okresowe przeglądy i ciągłości pielęgnacji.

permission from the Voivodeship Cultural Heritage Protection Officer and a building permit. For this purpose, a construction design must be submitted together with documents confirming the applicant's right to use the property for construction purposes. Consultation with the Rabbinic Commission for Cemeteries is necessary. A heritage preservation permit is also required for other works performed on the sites of cemeteries entered in the register of historic monuments, including undergrowth cutting operations.

Construction of fencing of more than 2.20m in height in cemeteries which are not entered in the register of historic monuments requires the notification of such a project to the relevant architectural/building authority, i.e., the county head (starosta) or the mayor of a city with county rights. Consultation with the Voivodeship Cultural Heritage Protection Officer is nevertheless recommended and coordination of works with the Rabbinic Commission for Cemeteries is necessary.

Works on the sites of Jewish cemeteries must be conducted in compliance with the Standards for the Preservation and Commemoration of Jewish Cemeteries in the Republic of Poland adopted under the 2018 Agreement between the General Heritage Preservation Officer and the Union of Jewish Religious Communities in Poland and the Chief Rabbi of Poland, and the Guidelines of the Rabbinic Commission for Cemeteries.

The basic issue involved in the process of restoring the remembrance of Jewish cemeteries is to ensure lasting effects through periodic inspections and continuous care.

5. STANDARDY ZACHOWANIA I UPAMIĘTNIANIA CMENTARZY ŻYDOWSKICH NA TERENIE RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

przyjęte na mocy porozumienia z 2018 r. pomiędzy Generalnym Konserwatorem Zabytków a Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich oraz Naczelnym Rabinem Polski

Różny stan zachowania, niejednorodna ochrona, skomplikowany stan prawny i nierównomierny poziom opieki stoją za koniecznością usystematyzowania oznakowania cmentarzy żydowskich i ich granic. Aby objąć tereny cmentarzy ochroną, a także w atmosferze współpracy przywrócić należytą pamięć obiektom i powstrzymać proces ich zanikania w przestrzeni krajobrazu, ustala się następujące standardy zachowania i upamiętniania cmentarzy żydowskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Mają one służyć służbom konserwatorskim, gminom i zarządom cmentarzy, a także wszelkim podmiotom działającym na rzecz ochrony dziedzictwa polsko-żydowskiego.

- W procesie rewitalizacji cmentarzy żydowskich ujętych w gminnej ewidencji zabytków lub wpisanych do rejestru zabytków konieczny jest udział Naczelnego Rabina Polski lub jego przedstawicieli - Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy.

5. STANDARDS FOR THE PRESERVATION AND COMMEMORATION OF JEWISH CEMETERIES IN THE REPUBLIC OF POLAND

adopted the 2018 Agreement between the General Cultural Heritage Protection Officer and the Union of Jewish Religious Communities in Poland and the Chief Rabbi of Poland

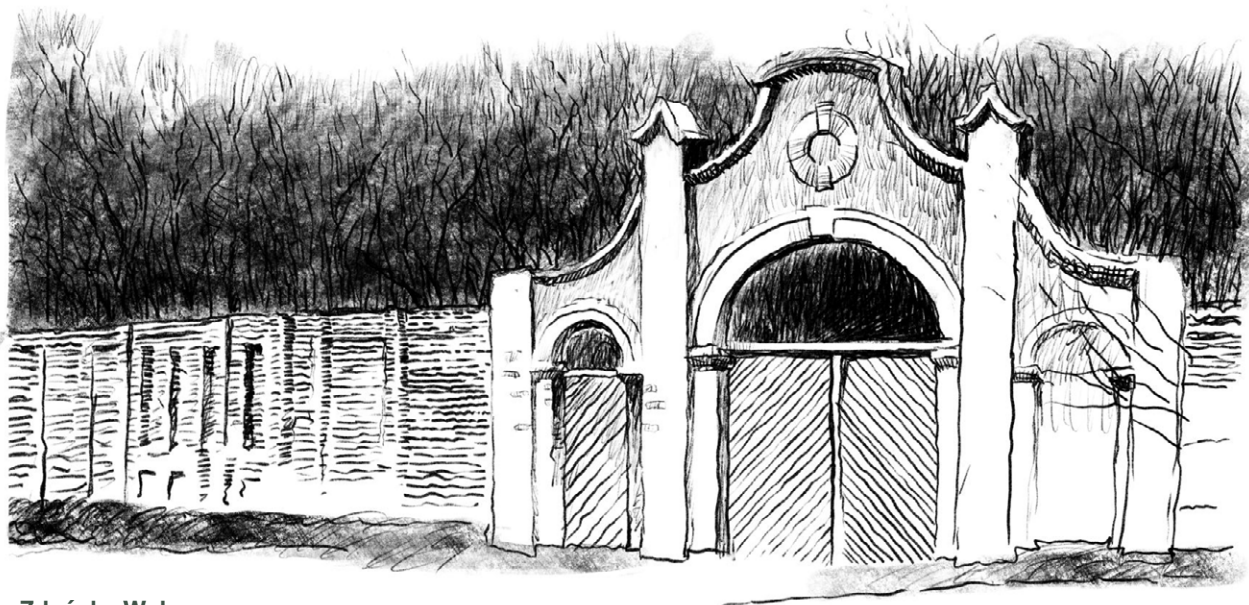
Different state of preservation, varied protection, complex legal status, and uneven level of maintenance are the reasons for the need to systematise the signage of Jewish cemeteries and their boundaries. In order to protect the cemeteries as well as to restore proper remembrance to the sites in the atmosphere of cooperation and stop the process of their disappearing from landscape, the following standards for preservation and commemoration of Jewish cemeteries in the Republic of Poland are established. They are to serve heritage protection services, communes, and administrators of cemeteries as well as all entities working to protect the Polish-Jewish heritage.

- In the process of revitalisation of Jewish cemeteries included in the municipal record of monuments or entered in the register of monuments, the involvement of the Chief Rabbi of Poland or

- Zakazuje się ingerowania w grunt w granicach obszaru, na którym znajduje się cmentarz żydowski.
- W ramach prowadzonych prac należy. Uporządkować teren cmentarza, usunąć elementy obce oraz zadbać o estetykę miejsca z poszanowaniem zasady nieingerowania w grunt.
- Macewy można ustawić w pionie na uporządkowanym terenie wyłącznie po uzgodnieniu z Komisją i w obecności przedstawiciela Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy. Jeśli to możliwe należy doprowadzić do ich oczyszczenia i konserwacji.
- Należy zachować układ przestrzenny charakterystyczny dla cmentarzy żydowskich, z uwzględnieniem potrzeb dotyczących trwałej opieki, np. koszenia trawy.

his representatives – the Rabbinic Commission for Cemeteries – is required.

- It is forbidden to disturb the ground within the Jewish cemetery area.
- As part of the work, it is necessary to tidy up the cemetery area, remove foreign objects and take care of the aesthetics of the place, respecting the principle of non-interference with the ground.
- Matzevot can be put upright in a cleaned area only after prior consultation with the Commission and in the presence of a representative of the Rabbinic Commission for Cemeteries. It possible, their cleaning and maintenance should be arranged.
- It is necessary to preserve the spatial layout characteristic of Jewish cemeteries, taking into account the needs for permanent care, e.g., grass mowing.

Zduńska Wola

6. WYTYCZNE KOMISJI RABINICZNEJ DO SPRAW CMENTARZY

Praktyczne uwagi przy sprzątaniu cmentarzy żydowskich

Zakazuje się:

- kopania gruntu (w tym używania narzędzi ciężkich)
- wrywania drzew i krzewów z korzeniami
- odkopywania kamieni, tablic nagrobnych (macew), w tym stawiania macew w pionie bez nadzoru przedstawiciela Komisji
- samowolnego grzebania kości
- podkopywania ogrodzenia cmentarza (ze względu na nieznane obecnie, a wytyczone pierwotnie granice)
- otwierania grobów

Zezwala się na:

- usuwanie chwastów, kwiatów, mchów (płytko zakorzenionych)
- koszenie trawy, zbieranie śmieci
- oczyszczanie tablic (macew) i płyt nagrobnych z liści (nie wolno stosować żadnych środków chemicznych lub ostrych narzędzi mogących uszkodzić tablice)
- wytyczenie alejek na powierzchni gruntu – tylko po uzgodnieniu z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy

6. GUIDELINES OF THE RABBINIC COMMISSION FOR GRAVEYARDS

Practical notes on the cleaning of Jewish cemeteries

It is prohibited to:

- dig the ground (including the use of heavy tools)
- uproot trees and shrubs
- excavate stones, headstones (matzevot), including the putting of matzevot in upright position without the supervision of a representative of the Commission
- bury bones without due authorisation
- dig under cemetery fencing (owing to presently unknown originally set-out boundaries)
- open graves

It is permitted to:

- remove weeds, flowers, moss (shallow rooted)
- mow grass, collect rubbish
- clean headstones (matzevot) and tombstones of leaves (no chemicals or sharp tools that could damage the slabs are allowed)
- set out of pathways on ground surface – only after prior consultation with the Rabbinic Commission for Cemeteries
- install commemorative and information boards – subject to prior coordination of their contents with the Jewish Historical Institute – Jewish Heritage Documentation Department and

- instalację pamiątkowych i informacyjnych tablic – po uzgodnieniu ich treści z Żydowskim Instytutem Historycznym – Działem Dokumentacji Dziedzictwa Żydowskiego oraz ich lokalizacji z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy
- przycinanie drzew i krzewów tuż przy powierzchni ziemi
- nawożenie dodatkowej warstwy ziemi po uzgodnieniu z Komisją Rabiniczną ds. Cmentarzy

W razie jakichkolwiek pytań bądź wątpliwości prosimy o kontakt z Komisją Rabiniczną do spraw cmentarzy (tel.: 0 22 624 14 84, e-mail: komisja.rabiniczna@jewish.org.pl).

W sprawach porządkowania cmentarzy mają również zastosowanie m.in. następujące akty prawne, z którymi należy się zapoznać przed rozpoczęciem prac:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 z 17 września 2003 r., poz. 1568)
- Ustawa z 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady - tekst ujednolicony po zmianie z 27 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 80 z 2003 r., poz. 717)
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury - tekst ujednolicony po zmianie z 27 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 80 z 2003 r., poz. 717)
- Ustawa z 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych z późniejszymi zmianami. Dz.U.1959, nr 11, poz. 62; tekst jednolity Dz.U.1972, nr 47, poz. 298. Obecnie obowiązujący tekst jednolity Dz.U.2000, nr 23, poz. 295.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi (Dz.U. 2001 nr 153 poz. 1783)

their location with the Rabbinic Commission for Cemeteries

- trim trees and shrubs close to the ground level
- spread an additional soil layer after prior consultation with the Rabbinic Commission for Cemeteries

Should you have any queries or doubts, please contact the Rabbinic Committee for Cemeteries ((phone: +48 22 624 14 84, e-mail: komisja.rabiniczna@jewish.org.pl).

Cemetery tidying-up matters are also governed by the following legal acts which should be studied before the commencement of work:

- Act of 23 July 2003 on the protection of monuments and the guardianship of monuments (Journal of Laws No. 162 of 17 September 2003, item 1568)
- Act of 7 May 1999 on the protection of the sites of former Nazi extermination camps, consolidated text as amended on 27 March 2003 Journal of Laws No. 80 of 2003, item 717)
- Act of 15 February 1962 on the protection of cultural assets – consolidated text as amended on 27 March 2003 Journal of Laws No. 80 of 2003, item 717)
- Act of 31 January 1959 on cemeteries and burials, as amended. Journal of Laws of 1959, No. 11, item 62; consolidated text, Journal of Laws of 1972, No. 47, item 298. Consolidated text currently in force, Journal of Laws of 2000, No. 23, item 295.
- Regulation of the Minister of Health of 7 December 2001 on the handling of corpses and human remains (Journal of Laws of 2001, No. 153, item 1783)

- Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 sierpnia 1959 r. w sprawie określenia, jakie tereny pod względem sanitarnym są odpowiednie na cmentarze (Dz.U. 1959, nr 52, poz. 315)
- Rozporządzenie Ministrów Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 20 października 1972 r. w sprawie urządzania cmentarzy, prowadzenia ksiąg cmentarnych oraz chowania zmarłych (Dz.U. 1972 nr 47 poz. 299)

- Regulation of the Minister of Municipal Economy of 25 August 1959 on the determination of areas which are suitable in sanitation terms for cemeteries (Journal of Laws of 1959, No. 52, item 315)
- Regulation of the Ministers of Territorial Management and Environmental Protection and of Health and Social Care of 20 October 1972 on the organisation of cemeteries, keeping cemetery records and burial of the deceased (Journal of Laws of 1972, No. 47, item 299)

Lublin

**Zachowane historyczne
ogrodzenia na cmentarzach
żydowskich według województw
(przykłady)**

**Preserved historical fences on
Jewish cemeteries by provinces
(examples)**

Województwo dolnośląskie

Dolnośląskie voivodeship

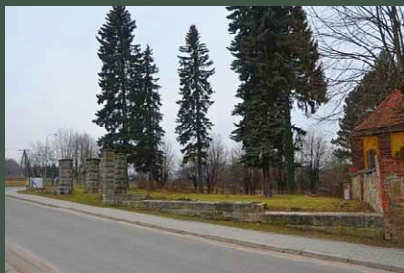
Dzierżonów

Kamienna Góra

Kijowice

Łądek – Zdrój

Wińsko

Wrocław

Województwo kujawsko-pomorskie

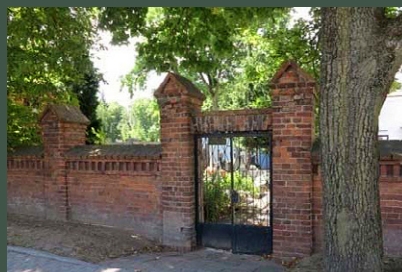
Kujawsko-pomorskie voivodeship

Brodnica

Chełmża

Włocławek

Województwo lubelskie

Lubelskie voivodeship

Lublin

Markuszów

Międzyrzec Podlaski

Województwo lubuskie

Lubuskie voivodeship

Gorzów Wielkopolski

Górczyzna

Kostrzyn nad Odrą

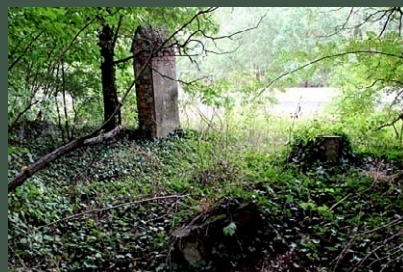
Województwo lubuskie Lubuskie voivodeship

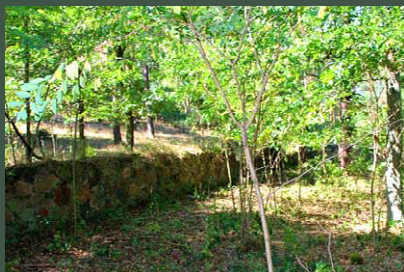
Ośno Lubuskie

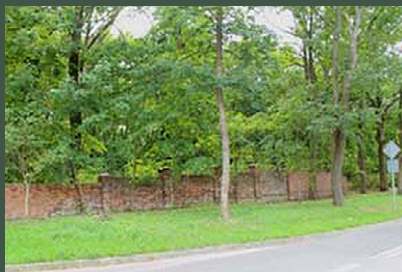
Sulęcín

Świętojańsko

Trzemeszno Lubuskie

Zielona Góra

Żagań

Województwo łódzkie Łódzkie voivodeship

Łowicz

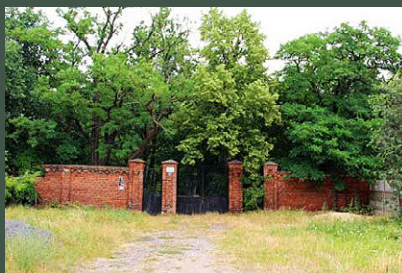
Łódź

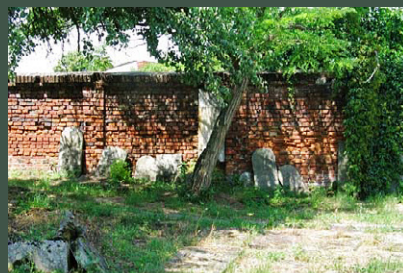
Piotrków Trybunalski

Radomsko

Tomaszów Mazowiecki

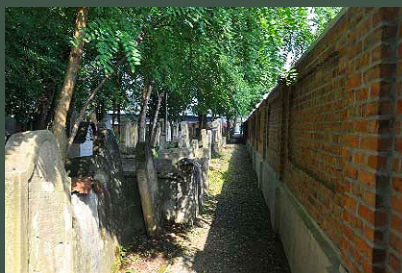

Zduńska Wola

Województwo małopolskie Małopolskie voivodeship

Czarny Dunajec

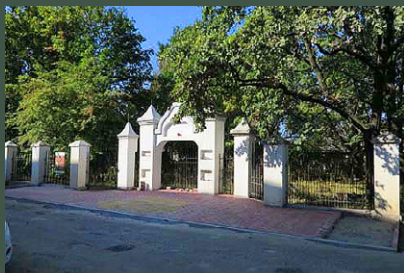

Tarnów

Trzebinia

Województwo mazowieckie Mazowieckie voivodeship

Grodzisk Mazowiecki

Kosów Lacki

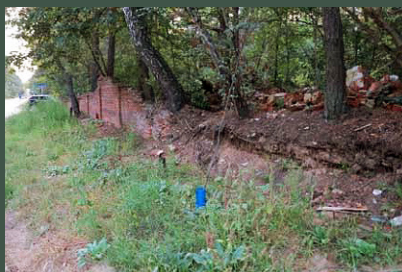

Nur

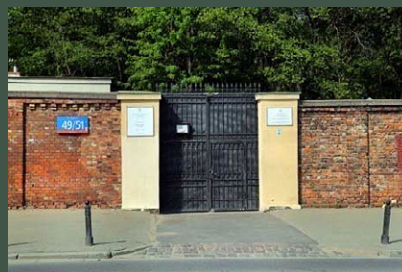
Województwo mazowieckie Mazowieckie voivodeship

Siedlce

Warszawa-Falenica

Warszawa, ul. Okopowa

Województwo opolskie Opolskie voivodeship

Biała

Biskupice

Dobrodzień

Głubczyce

Krapkowice

Krasków

Namysłów

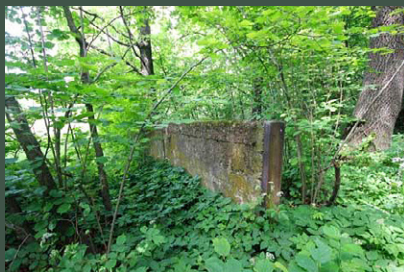

Olesno

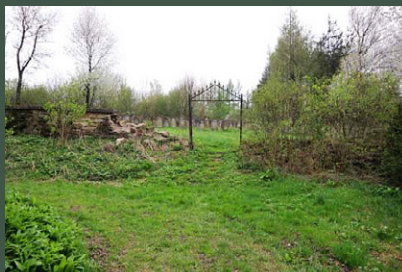

Opole

Województwo podkarpackie Podkarpackie voivodeship

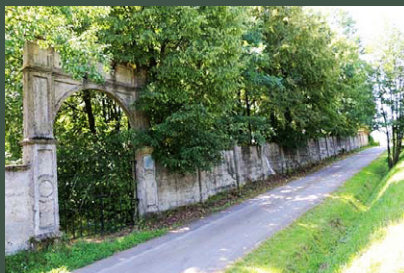
Błażowa

Dukla

Kolbuszowa

Korczyna

Lubaczów

Majdan Królewski

Województwo podkarpackie Podkarpackie voivodeship

Nowy Żmigród

Przemyśl

Ropczyce

Województwo podlaskie Podlaskie voivodeship

Boćki

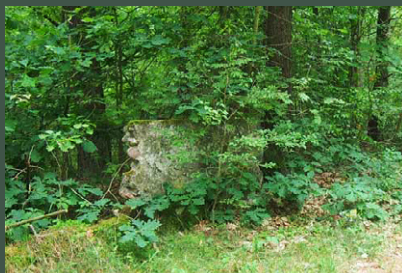
Ciechanowiec

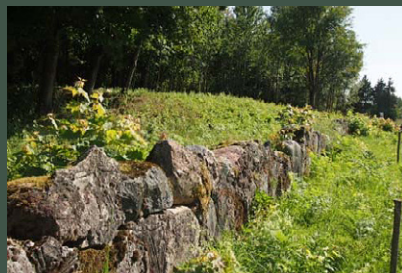
Czyżew

Krynki

Narewka

Przerośl

Sokółka

Suraż

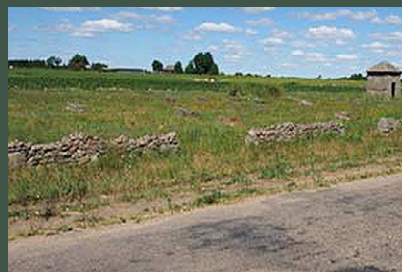
Suwałki

Szczuczyn

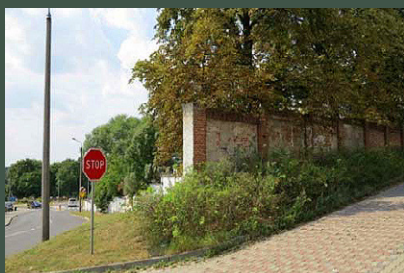

Tykocin

Zabłudów

Województwo pomorskie Pomorskie voivodeship

Chojnice

Słupsk

Sopot

Województwo śląskie Śląskie voivodeship

Bielsko – Biała

Bieruń

Bytom

Chorzów

Cieszyn

Gliwice

Mysłowice

Pszczyna

Racibórz

Sosnowiec

Tarnowskie Góry

Toszek

Zabrze

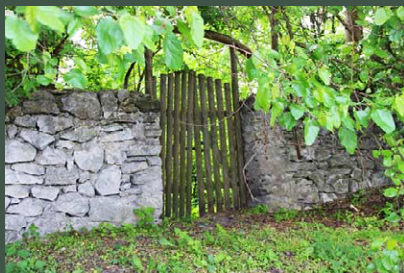

Zawiercie

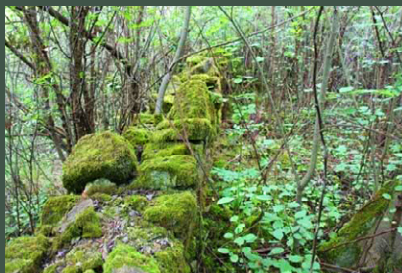

Żywiec

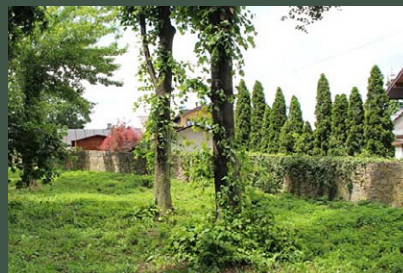
Województwo świętokrzyskie Świętokrzyskie voivodeship

Chmielnik

Małogoszcz

Opatów

Województwo świętokrzyskie **Świętokrzyskie voivodeship**

Ostrowiec Świętokrzyski

Wąchock

Zawichost

Województwo warmińsko-mazurskie **Warmińsko-Mazurskie voivodeship**

Morąg

Nidzica

Pasłęk

Województwo wielkopolskie **Wielkopolskie voivodeship**

Gniezno

Jastrowie

Ryczywół

Województwo zachodniopomorskie

Zachodniopomorskie voivodeship

Bobolice

Boleszkowice

Cedynia

Chojna

Mieszkowice

Mirosławiec

Nowogard

Rusko

Tuczno

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**Narodowy
Instytut
Dziedzictwa**

ISBN 978-83-66160-87-3